

ΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΒΑΤΗ

Ἐν ἔτει 1887 ἐδημοσιεύθη ἐν Παρνασσῷ (τ. α' σ. 494) βραχεῖα διατριβή μου, ἐν ἣ προσεπάθησα ν' ἀποδείξω ὅτι ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναῖκος δῆμος Βατή ἐκεῖτο ὅπου νῦν ἡ θέσις Βάθια, μεταξύ Κολωνοῦ καὶ Πατησίων, ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ Πατήσια μετωνομάσθησαν οὕτω μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῶ τὸ πάλαι ὀνομάζετο ἡ θέσις ἐκείνη *Παραδείσια*.

Ἐπειδὴ ἐκτοτε παρῆλθον δεκατρία ὅλα ἔτη, ἐν τῷ μεταξύ δὲ συνέλεξα κρείττονας μαρτυρίας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης μου ἐκείνης, ἔκρινα καλὸν ν' ἀνατυπώσω μετὰ προσθηκῶν καὶ διορθώσεων τὴν ἐν τῷ Παρνασσῷ διατριβήν μου, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ ὑπερισχύσῃ ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐφεξῆς ἡ ἀληθῆς ὀνομασία τῆς θέσεως Βατή, ἀντὶ τοῦ παρεφθαρμένου Βάθια, καὶ ὅτι θ' ἀναλάβωσι τὴν ἀρχαίαν εὐφωνον καὶ ποιητικωτάτην συνάμα δὲ καὶ προσφρεστώτην ὀνομασίαν αὐτῶν τὰ *Παραδείσια*, τὰ νῦν βαρβαροφώνως καλούμενα Πατήσια.

Α'

Δύο ἀρχαιολόγοι, ὁ Λουδοβίκος Ρὸς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ γάλλος C. Henriot θέτουσι τὸν δῆμον Βατή μεταξύ Πεντελικοῦ καὶ Ὑμηττοῦ· ἀλλ' ὁ τὸν Ρὸς διαδεχθεὶς ἐν τῇ ἐφορείᾳ τῶν ἀρχαιοτήτων Κυριακὸς Σ. Πιπτάκης ἐξέφρασεν εἰκασίαν ὅτι ὁ δῆμος Βατή ἐκεῖτο ὅπου νῦν ἡ θέσις Βάθια, κατὰ τὸ χθαμαλὸν ἐκεῖνο πεδῖον τὸ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀθηνῶν κείμενον καὶ ὀριζόμενον πρὸς νότον ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Σειπολίων καὶ τοῦ Κολωνοῦ, πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Πατησίων καὶ πρὸς βορρὰν ὑπὸ ἑτέρας θέσεως καλουμένης τοῦ Ἀγὰ ἢ βρύση. Ἐφερε δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰκασίας αὐτοῦ ψήφισμα ἐκεῖ ἐπὶ χώρας καὶ ἐντὸς φρέατος εὑρεθέν, δι' οὗ ὁ ἐκ Βατῆς ἄρχων Πολύευκτος, προτάσει τοῦ συνδημότου Ἀγωνομάχου Φίλοκράτους ἐπηνέθη, ἐστεφανώθη χρυσῷ στεφάνῳ, τὸ δὲ περὶ τούτου ψήφισμα ἀπεφασίσθη ν' ἀναγραφῇ ἐν στήλῃ λιθίνῃ καὶ (ἐξ ἀναπληρώσεως τοῦ δημοσιεύοντος, ἐφθαρμένου ὄντος τοῦ λίθου) νὰ στηθῇ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ δήμου Βατῆς.

Ἡ εἰκασία αὕτη δὲν φαίνεται ἀπίθανος εἰς τὸν ἀναλογιζόμενον ὅτι τὸ ψήφισμα τὸ μνημονεῦον δύο δημοτῶν ἐκ Βατῆς εὑρέθη εἰς Βάθιαν, ἐν τόπῳ δηλονότι διασφάζοντι τὸ ἀρχαῖον σχεδὸν ὄνομα τοῦ δήμου, παρηλλαγμένον ὀλίγον τι ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀμαθείας τῶν κατοίκων διὰ μέσου τοσούτων αἰώνων ζοφώδους δουλείας. Δὲν ὑπάρχει τῶντι μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ὀνομάτων Βατὴ καὶ Βαθὺ ἢ Βάθια. Ἀλλ' ἄρα γε εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι ὁ ἐνεπιγράφος οὗτος λίθος δὲν μετεκομίσθη ἄλλοθεν ἐκεῖ καὶ ἐρρίφθη τυχαίως ἐντὸς τοῦ φρέατος;

Ἄν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι ὁπωσοῦν παρακινδυνευμένη, ἔχομεν ὁμῶς εὐτυχῶς ἑτέρας μαρτυρίας ἐνισχυούσας τὴν γνώμην, ὅτι ὁ λίθος ἐκεῖτο ἐκεῖ ἀρχῇθεν, καὶ αἱ μαρτυρίαι αὗται εἶναι πρῶτον μὲν οἱ κατάλογοι τῶν Πρυτάνεων, ἐν οἷς ὁ Δῆμος Βατὴ σημειοῦται πάντοτε μετὰ τὸν Κολωνόν πρὸς ὃν συναρεῖται (Corp, Ins. Att. II 870, 872) καὶ τάνάπαλιν, δεύτερον δέ, ὅπερ καὶ σπουδαιότατον, ἡ ἐν τῇ Στοᾷ τοῦ Ἀττάλου κατακειμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Π. Εὐστρατιάδου (ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1870 ἀρ. 415) διαλευκανθεῖσα ἐπιγραφὴ. Ἐνταῦθα καταλεγομένων τῶν κτημάτων ἢ χωρίων, καθάπερ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κτηματολογίοις, καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων ἐκάστῳ φόρων, ἡ Βατὴ σημειοῦται ἀμέσως μετὰ τὸν Κολωνόν, τὸν προδήλως συνεχόμενον κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην. Ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι σπουδαιότατη καὶ πειστική, διότι δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν ὅτι ἐν οὗτῳ ἐπισήμῳ καταγραφῇ κτημάτων φορολογουμένων καὶ ἀκριθέστατα ὀριζομένων ἐτηρήθη ἡ χωρογραφικὴ κατὰταξις ἐν συνεχείᾳ καὶ ἀκριβεῖ. Ὡστε ἀριδῆλως ἐκ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς μαρτυρεῖται ὅτι ὁ δῆμος Βατὴ ἐκεῖτο ἀμέσως μετὰ τὸν Κολωνόν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Bursian ἔρριψεν ἐν παρόδῳ τὴν εἰκασίαν ὅτι ὁ δῆμος Βατὴ ἐκεῖτο ἐν Πατησίοις, τὴν δὲ γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ κ. Στ. Δραγούμης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1884 σελ. 34) στηριζόμενος εἰς τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας καταλόγους τῶν Πρυτάνεων καὶ τὴν ὑπὸ Π. Εὐστρατιάδου διαλευκανθεῖσαν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ μετακομίσῃ τὴν Βατὴν εἰς τὰ τρία καὶ πλέον χιλιόμετρα ἀπέχοντα Πατήσια ἠναγκάσθη νὰ ἐπεκτείνῃ ἕως ἐκεῖ τὸν Κολωνόν, νὰ εὑρῇ δὲ ὁμοιότητα πρὸς τὸ ὄνομα Πατήσια τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀπαντῶντος ἐπιρρήματικου τύπου Βατῆσι. Ἀλλ' ὅσῳ καὶ ἂν φαίνεται εὐφυῆς ἡ παρομοίωσις, πόρρω ὁμῶς ἀπέχει τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ προσφυγὴ εἰς ἐπιρρηματικὸν τύπον πρὸς ἀνεύρεσιν ὁμοιότητος μεταξὺ ὀνομάτων κατὰ τὰ γράμματα καὶ τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν προφανῶς διαφερόντων

πρὸς ἄλληλα ἐνέχει τι τὸ ἀνώμαλον καὶ βεβιασμένον. Ἐκτὸς τούτου ἂν καὶ πολλάκις ἀνεσκάφη ὑπὸ τῶν γεωργῶν καὶ κηπουρῶν ἅπαντα τῶν Πατησίων ἢ ἑκτασις καὶ ἱκαναὶ ἀνευρέθησαν ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί, οὐδεμία τούτων ἀνάγεται εἰς τὸν δῆμον Βατῆς. Οἱ ἐκεῖ ἐνταφιασθέντες ἀνῆκον εἰς ἄλλους δήμους μεμακρυσμένους ἢ καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Φαίνεται δὲ πᾶν ἀπίθανος ἡ ὑπόθεσις ὅτι μόνον οἱ παρεπιδημοῦντες ἄλλοδαποὶ ἐθάπτοντο ἐν Πατησίοις αὐτοὶ δὲ οἱ δημόται δὲν ἐνεπιστεύοντο τὰ ὅσα αὐτῶν ἐν τῇ ἐστίᾳ τοῦ δήμου αὐτῶν.

Τὴν γνώμην τῶν ὑποστηρίζόντων ὅτι ὁ δῆμος Βατῆ ἔκειτο ἐν Πατησίοις ἀντέκρουσε καὶ ὁ εἰδικώτερον περὶ τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς ἀσχοληθεὶς A. Milchhoefer ἐν νεωτέρᾳ αὐτοῦ πραγματείᾳ, ἀλλ' ὅμως φαίνεται διαστάζων ν' ἀποδεχθῇ τὴν ὀρθοτάτην παρατήρησιν ὅτι ἡ θέσις διεφύλαξε τὸ ἀρχαῖον σχεδὸν ὄνομα Βατῆ—Βάθια, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ὑπὸ τῆς ἐναργείας τῶν ἀποδείξεων πιεζόμενος ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι τὴν Βατῆν πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν μετὰ τὸν Κολωνόν, τούτέστιν ἐν ἄλλαις λέξεσι περὶ τὸν χώρον τῆς Βάθιας¹. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἂν ἐνεργηθῶσιν ἐνταῦθα ἀνασκαφαὶ θὰ εὐρεθῶσι τάφοι τῶν δημοτῶν Βατῆς, ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἄλλαχοῦ ἀνεφάνησαν πλὴν μόνον δύο ὑπὸ Κουμανούδη σημειούμενων διὰ τῶν ἀριθμ. 364 καὶ 365 καὶ ἀνευρεθέντων τοῦ μὲν παρὰ τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν, τοῦ δὲ ἐν τῷ δήμῳ Ἐρχία.

Ὁ Ἀθηναῖος Διον. Σουρμελῆς βιώσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19' αἰῶνος ὑπέθεσεν (Ἀττικά σ. 129) ὅτι τὸ ὄνομα Βάθια προῆλθεν ἐκ μεταφράσεως τοῦ ἀρχαίου Δήμου Κοίλη, καὶ ὅτι ἡ μετάφρασις ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας. Ἀλλ' ἂν καὶ φαίνεται ἐκ πρώτης ὀψεως εὐστοχος ἡ ἐτυμολογία, πράγματι ὅμως ἀπέχει τῆς ἀληθείας, διότι γινώσκομεν ἄλλοθεν ὅτι ὁ δῆμος Κοίλη ἔκειτο μακρὰν τῆς Βατῆς καὶ ἐγγύς

¹ «Untersuchungen über die demenordnung des kleisthenes» Berlin 1892. Ἴδου κατὰ λέξιν τὸ περὶ τούτου χωρίον. «Ὁ μικρὸς δῆμος Βατῆ οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὸ σημερινὸν χωρίον Πατήσια πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀθηνῶν κείμενον, καθάπερ ὁ κ. Δραγούμης διατείνεται (ἀρχ. Ἐφημ. 1884). Πατήσια σημαίνει νεοελληνιστὶ τόπον διαβάσεως, τοῦθ' ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Δραγούμης ἐν τέλει τῆς πραγματείας αὐτοῦ ἀναγνωρίζει. Τὸ αὐτὸ περίπου σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ παραποταμίου τοῦ Κηφισσοῦ *Ποδονόφτη*, ἐνῶ τὸ Βατῆ συγγενεῖται πρὸς τὸ βατός. Ἐπίσης ἀπίθανος φαίνεται ἡ παραδοχὴ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ὀνόματος Βατῆ ἐκ τοῦ σημερινῆς Βάθιας, δηλαδὴ τῆς πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀθηνῶν πρὸ τῶν Ἀχαρναίων πυλῶν τοποθεσίας. Καὶ ἐν τούτοις τὸν ἡμέτερον δῆμον (Βατῆν) πρέπει νὰ τὸν ζητήσωμεν ὀλίγον ἐκείθεν καὶ πρὸς τὸν Κολωνόν».

τοῦ δήμου Μελίτη. Καί ὄντος κατὰ Ἡρόδοτον ὁ τάφος τοῦ Κίμωνος ἔκειτο πρὸ τοῦ Ἰστιάου πέραν τῆς διὰ Κοίλης καλεομένης ὁδοῦ. Κατὰ δὲ Μακρὸν (ἐν βίῳ Θεοφύλακτου) «Πρὸς ταῖς Μελιταῖς πύλαις καλουμέναις ἐστὶν ἐν Κοίλῃ τὰ καλούμενα Κιμώνια μνήματα».

Ὅτι δὲ ἡ Μελίτη, ὁ δῆμος αὗτος τῆς Κεκροπίδος φυλῆς, ἔκειτο πρὸς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦδε τοῦ χωρίου τοῦ Δημοσθένους κατὰ Κόνωνα «... χρόνῳ δ' ὕστερον οὐ πολλῷ περιπατοῦντος, ὥσπερ εἰώθειν, ἐσπέρας ἐν ἀγορᾷ μου μετὰ Φανοστράτου τοῦ Κηρισίως, τῶν ἡλικιωτῶν τινός, παρέρχεται, Κτησίας, ὁ υἱὸς ὁ τούτου, μεθύων, κατὰ τὸ Λεωκόριον, ἐγγὺς τῶν Πυθαδώρου, κατιδὼν δ' ἡμᾶς καὶ κραυγάζας... παρῆλθε πρὸς Μελίτην ἄνω». Λέγων δὲ ἄνω προδήλως ἐννοεῖ τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως ἀνωφερὲς μέρος τοῦ Ἰστιάου, πρὸς τὸ ὅποιον παρῆλθεν ἐρχόμενος ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἐνθα ἔκειτο καὶ τὸ Λεωκόριον¹.

Τὴν ἀκριβῆς θέσιν τῆς Μελίτης δεικνύει καὶ ἡ ὑπ' ἀρ.θ. 3043 (Ἀρχ. Ἐφημ.) ἐπιγραφὴ εὑρεθεῖσα περὶ τὸν αὐτὸν χώρον, ἐγγὺς τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

«Ὅρος οἰκίας καὶ ἐργαστηρίου τετιμημένου
δραχμῶν... ἐν Μελίτῃ Δημοφίλου Ἐριώτου».

Καὶ ὁ σχολιαστὴς τέλος τοῦ Ἀριστοφάνους ὀρίζει τὴν θέσιν τῆς Μελίτης διὰ τῶν ἐξῆς. «Τὸ ὀπισθεν τῆς Μακρᾶς Στοᾶς μέρος Μελίτη ἐκαλεῖτο». (Ὀρν. 998).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἐκτεθέντων ἱκανῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Βατὴ ἔκειτο ὅπου ἡ νῦν Βάθια. Ὑπολείπεται δὲ τώρα νὰ ὀρίσωμεν ποῦ εὑρίσκονται τὰ Παραδείσια.

Β'

Παραδείσια, θέσις δηλονότι ἐξω τῆς πόλεως, ἐνθα ἔθαλλον χλοεροὶ καὶ βαθύσκιοι κήποι ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὰς πλείστας τῶν μεγάλων πόλεων· ὅτι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον Παραδείσια καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἦσαν γνωστὰ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως τῆς πόλεως μαρτυρεῖ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Γ. Δεστούνη ἐκδοθεὶς θρήνος «περὶ τῆς ἀναλώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἣ γέγονεν ὑπὸ Περ-

¹ Καὶ ὁ Σουΐδας ἐν λέξει Λεωκόριον σημειοῖ «Ἡρώδην ἐν μέσῳ τοῦ Κεραμεικοῦ».

σών εἰς Ἀττικὴν Ἀθήνα». Ὁ ποιητὴς τοῦ θρήνου ὁδύρεται διότι, ἀπα-
χθέντων εἰς Ἀσίαν αἰχμαλώτων τῶν ἀγροτῶν θὰ μείνωσιν ἀκαλλιέργητα
τὰ τέρπνὰ Παραδείσια καὶ τὰ ὀπωροφόρα Σωπόλια.

«Ἀλγησα(ν) τὴν καρδίαν μου ἐπὲρ Σωπολιάας

Πάλιν Ἀθήνα κόπτεται, πάλιν Ἀθήνα κλαίει

ὦ Σωπολιάται μου καλοί, ποῦ νὰ σᾶς καταστήσουν»

καὶ κατωτέρω

«ὦ Παραδείσιά μου τέρπνὰ καὶ τίς νὰ σᾶς γεργεύῃ

ἄρουραί μου ἐξάκουσαι καὶ τίς νὰ σᾶς τρυγήσῃ;»

Σπουδαιότατη εἶναι ἡ ἐκ τοῦ θρήνου τούτου μαρτυρία διότι σαφῶς ὁ
ποιητὴς διακρίνει τὰ Παραδείσια ἀπὸ τῶν Σωπολίων ὥστε οὐδεμία
ὑφίσταται ἀμφβολία ὅτι ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐξοχικοῦ κῆποι
καλούμενοι Παραδείσια καὶ ἄλλοι φέροντες τὸ ὄνομα Σωπόλια.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἑτέρα ἀρχαιότερα μαρτυρία, ἡ τοῦ ἄνωνύμου τῆς
βιενναίας βιβλιοθήκης, ἀναγομένη πιθανῶς εἰς τὴν πρὸ τοῦ δωδεκάτου
αἰῶνος μ. Χ. περίοδον¹. Οὗτος ἀπαριθμῶν τὰ ἐν Ἀθήναις διδασκαλεῖα
λέγει «τὸ τοῦ Πλάτωνος διδασκαλεῖον εἰς τὸ Παραδείσιον.

Ἄν καὶ ἡ περιγραφή αὕτη πόρρω ἀπέχει τῆς ἀκριθείας, δὲν πρέπει
ὅμως νὰ παρίδωμεν τὸ σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι μνημονεύει τῶν Παρα-
δεισίων, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἔξω τῆς
πόλεως κῆποι ὀνομαζόμενοι Παραδείσια. Ἀλλὰ ποῦ ἔκειντο τὰ Παραδείσια.

Πρῶτος, καθόσον γνωρίζω, ὁ Δ. Σουρμελῆς ἐν τῇ συνοπτικῇ αὐτοῦ
ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἔγραψεν ὅτι ἐκ παλαιᾶς καὶ ἀξιοπίστου παραδό-
σεως ἐγίνωσκεν ὅτι τὰ Παιήσια πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως
ἐκαλοῦντο Παραδείσια. Καὶ ὅντως ποῦ ἀσφαλέστερον δικαιοῦμεθα νὰ

¹ Τὸ γνωστότατον τοῦτο χειρόγραφον τὸ ὑπὸ τοῦ Ὁδ. Μυλλέρου τὸ πρῶτον
ἐκδοθὲν καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Δ. Ῥὸς ἀνάγουσιν οἱ ἐκδόται εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἀλλ'
ὅμως ἡ παντελὴς σιγὴ τοῦ γράψαντος περὶ Φράγκων καὶ Τούρκων ἐπαρκῶς
ἀποδεικνύει πολλῶ ἀρχαιότεραν καταγωγὴν καὶ μάλιστα ἡ ἐξῆς περίοδος «Πρὸς
δὲ νότον τούτων ἔστιν οἶκος βασιλικὸς πλὴν ὠραῖος, εἰς ὃν κατερχόμενος ὁ δούξ
κατὰ καιρὸν εἰς εὐωχίαν ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ ἐννεάκρουρος πηγὴ ἡ Καλλιρόη, εἰς ἣν
λουόμενος ἀνήρχετο εἰς τέμενος τὸ τῆς Ἥρας λεγόμενον καὶ προσήρχετο· νῦν
δὲ μεταποιήθη εἰς ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν». Προφανῶς
ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος δούξ ἢ στρατηγὸς ἦν εἰδωλολάτρης ἐκ τῶν διοικούντων τὸ
ὄριον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δὲ περιγραφή ἐγράφη πρὸς τῆς εἰσβολῆς τῶν Φράγκων
ἴσως καὶ πολλῶ πρότερον, ὅτε ἐν Ἀθήναις εἶχον μεταποιηθῇ οἱ ναοὶ τῶν
Ὀλυμπίων Θεῶν εἰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας.

τοποθετήσωμεν τὰ γλαυρά, ἀνθοστόλιστα καὶ βαθύσκια Παραδείσια, εἰμὴ εἰς τὰ Πατήσια τὰ καὶ σήμερον διατηροῦντα ἐν ἁκμῇ, τὰς ιδιότη-
τητας καὶ τὰ προσόντα μυροβόλων κήπων ἢ Παραδείσων; Ἀλλὰ καὶ ἡ
σύνθεσις τῶν γραμμάτων καὶ ἡ προφορὰ τοῦ ὀνόματος προδήλως ἐνδεί-
κνυσι τὴν ἐπελθοῦσαν διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἁμαθείας παραφθορὰν
αὐτοῦ ἀπὸ Παραδείσια εἰς Πατήσια. Ἦδη ἐπὶ Μιχαήλ Ἀκουμινάτου
πολλὰ τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων κατήντησαν δυσδιάγνωστα κατὰ τὴν ἰδίαν
αὐτοῦ ὁμολογίαν· ὥστε οὐδὲν ἄπορον ὅτι καὶ τὰ Παραδείσια διὰ τῆς
Τουρκικῆς προφορᾶς μετετράπησαν εἰς Πατήσια, λέξιν συγγενεύουσαν
κατὰ τὴν προφορὰν πρὸς τὸ τουρκικὸν Πατισάχ (Σουλτάνος, βασιλεὺς).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ταυτοφωνίας ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐνδείξις, ἡ ἐκ τῶν
ἐπὶ χώρας εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία. Τούτων αἱ
πλείστα φέρουσιν ὀνόματα ἄλλων γνωστῶν δῆμων ἢ καὶ ὅλως ξενικά¹.
Τρεῖς δὲ μνημονεύουσι μόνον τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν θανόντων αἱ ἐξῆς:
Κουμανούδη ἀρ. 2770 «Διόδοτος Μάρωνος γεωργός»

» » 3425 «Φιλόδαμος Φιλοδάμου ἄρτοκόπου»

» » «Οὗτος ὁ γῆς τέμνιον σταχυηφόρον αὐλακα Διοῦς
» Εὐτυχος, ἡ γονέων ἐλπίς, ἔπειτα γόος,
» Εἴκοσι τῶν πάντων ἐτέων ὑπὸ τῇ δε κέκρυμαι
» σῆμαι, μήτε νόσις μήτ' ὀδύνησι ταχεῖς
» τεθνεὺς δ' οὐκ οἶος ὀδύρομαι ἄλλο τι πένθος
» ἀμφοτέροις ἔλιπον λυγρὸν ἔμοις τοκέσι²»

Τὸ ἕτερον ἐκ τούτου νὰ εἰκάσωμεν, εἰμὴ ὅτι ἐν Παραδείσίοις κατώ-
κουν ἄνθρωποι γεωργοί, κηπουροὶ καὶ οἱ τὰ σιτία τούτοις παρασκευά-
ζοντες, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ Φιλόδαμος ὁ ἄρτοκόπος; Ἐὰν ὑπῆρχε Δῆμος

¹ Ἀρχ. Ἐφημ. 1858 Ἀγαθόκλεια.

» » 1859 Ἡρόδοτος.

» » 3536 Θεόδωρος Δημητρίου Πευκινός.

» » 3535 Δέκιμος Σωφθέας Σώπατρος.

» » 3603 Βιότῃ Δημητρίου Εὐωνυμέως γυνή.

» » 3649 Μένων Ἡρακλεώτης.

Κουμανούδη 862 Μυρτῶ Χαρίνου Μελιτέως. Ρόδη Πρωτέου Αἰξωνέως.

» 1582 Εἰρήνη Ἀπολλοδώρου Ἀπαμίτις.

» 3081 Κτήσιον Κτήσωνος Μενάνδρου γυνή.

» 3235 Παμφιλίων Μητροδώρου Μιλήσιος.

² Τῶν τελευταίων δύο στίχων ἡ ἐννοια πλείοτερον, τολμῶ εἰπεῖν, εὐδοῦται
διὰ μεταλλαγῆς στίξεως καὶ τόνου ὡς ἐξῆς:

» τεθνεὺς δ' οὐκ οἶος ὀδύρομαι, ἀλλ' ὅτι πένθος

» ἀμφοτέροις ἔλιπον λυγρὸν ἔμοις τοκέσι».

ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ θὰ εὐρίσκετο ἐξάπαντος τὸ ὄνομα τοῦ δήμου ἐγκεχα-
ραγμένον ἐπὶ τινος τῶν ἐπιτυμβίων λίθων. Δῆλον λοιπὸν ὅτι δῆμος ἐκεῖ
δὲν ὑπῆρχεν καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν μνημεῖον ἄξιον λόγου μέχρι τοῦδε
ἀνευρέθη· ὑπῆρχον ὅμως πανταχοῦ ρυττεῖαι καὶ λαχανεῖαι καὶ ἄλλα,
τουτέστι ἅπας ὁ χώρος ἀπετέλει παραδείσον, ἐξ οὗ ἐκλήθη καὶ τὸ μέρος
Παραδεῖσια· προσήρχοντο δὲ ἐργάται ἐκ παντοίων χωρῶν καὶ ἐκαλλιέργουν
τοὺς κήπους καὶ μετὰ θάνατον ἐθάπτοντο ἐγγὺς τῆς πτωχικῆς τῶν ἐστίας.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐνδείξεις, ἱκανῶς πειστικός, νομίζω, δυνάμεθα ἐν
ἐπιλόγῃ νὰ προσθέσωμεν καὶ ταύτην τὴν παρατήρησιν, ὅτι οὐδαμοῦ
ἐν τοῖς περιχώροις τῶν Ἀθηνῶν, πλὴν τῶν Πατησίων, ὑπάρχει θέσις
ἀνώνυμος ἢ ὀνομασίας ἀμφιδόλου, παρέχουσα τὰ προσόντα καὶ τὰς ιδιό-
τητας τὰς ἀρμοζούσας εἰς Παραδεῖσια, ὥστε νὰ βαπτίσωμεν αὐτὴν διὰ
τοῦ νέου ὀνόματος. Τὰ εὐφορα καὶ ἀφθόνως ὑπὸ ὑδάτων ἀρδευόμενα
πάλαι ποτὲ καὶ νῦν χωρὶς τὰ ἐγγὺς τῶν Ἀθηνῶν εἶναι τρία καὶ μόν·
τὰ Σωπόλια μετὰ τῆς Κολοκυνθοῦς, οἱ Ἀμπελόκηποι καὶ τὰ Πατή-
σια. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν Σωπολίων γινώσκουμεν ἐκ τοῦ θρήνου, ῥητῶς
τοῦτο σημειοῦντος, ὅτι συνυπῆρχον μετὰ τῶν τερπνῶν Παραδεῖσιων,
ἐκτὸς δὲ πάσης ἀμφιδολίας εἶναι ὅτι οἱ Ἀμπελόκηποι παραμορφώθη-
σαν ἀπὸ τοῦ δήμου Ἀλωπεκῆ. Ὡστε ἐξ ἀνάγκης ὀφείλομεν ν' ἀποδώ-
σωμεν εἰς τὰ θαλερὰ καὶ ὄντως τερπνὰ Πατήσια τὴν ἀρχαίαν εὐφωρον
καὶ γνησίαν ὀνομασίαν *Παραδεῖσια*¹.

Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

² Ὁ κ. Milchhöfer ἐνῶ προθύμως παραδέχεται τὴν μεταμόρφωσιν τῆς
Ἀλωπεκῆς ἐκ τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος Ἀμπελόκηποι, δυσχεραίνει μὲν ν' ἀπο-
δεχθῇ τοῦτο ὡς πρὸς τὴν Βατὴν, νομίζει δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Πατήσια παρήχθη ἐκ
τοῦ πατῶ, ὅθεν λέγει «εἶναι τόπος διαβάσεως, παραπλήσιον δὲ συνέζη εἰς τὸ
παραποτάμιον τοῦ Κηφισοῦ *Ποδονύφτην*.» Ἀλλ' ὅμως ὁ κ. Milchhöfer λανθάν-
εται ὡς πρὸς τὰς παραγωγὰς καὶ ἐτυμολογίας, διότι τὰ μὲν Πατήσια οὔτε σγέ-
σιν τινα ἔχουσι πρὸς τὸ ῥῆμα πατῶ, οὔτε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἔχει τι τὸ ἰδιάζον,
ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' ἐξάρεσιν τόπος διαβάσεως. Ὁ δὲ Ποδονύφτης ἐκλήθη
οὕτω πρὸς σαρκασμὸν ὑπὸ τῶν φιλοσκιωμένων Ἀθηναίων, ἐνεκα τῆς διαρκoῦς
σχεδὸν ξηρασίας τῆς κοίτης τοῦ παραποταμίου τούτου, μόλις βρέχοντος (νίπταν-
τος) τοὺς πόδας τῶν διαβαίνόντων ἐκεῖθεν. Οὐχ ἥττον δὲ λανθάνεται λέγων,
προκειμένου περὶ τοῦ χωρίου Ἡρακλείου, ὅτι «ἐκεῖ παρ' ἐγγὺς ἡ θέσις Χαλκομα-
τάδες ἀναμνησθεὶς τὸ παλαιὸν ἱερόν τοῦ Ἡραίστου οὐ μακρὰν παρακείμενον». Ἐνόμισεν ὅτι τὸ ὄνομα Χαλκοματάδες προήλθεν ἐκ συγγενείας πρὸς τὰ ἔργα
τοῦ Ἡραίστου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κατεργαζομένου χαλκοῦ· ἐνῶ εἶναι ἀπὸ τὸν χρό-
νον τῆς φραγκοκρατίας γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου Χαλκωματᾶ,
ἅπαντ' ὃ ἐν συμβολαίῳ τοῦ ἔτους 1598 (ἀρχ. 19 καὶ Ἐθν. Ἐτ. ἀριθ. 1842)
Μεθόδιος μοναχὸς τοῦ Ρούτου Χαλκωματᾶ καὶ Γεώργιος Χαλκωματᾶς. Ἐκ τοῦ
οἰκογενειακοῦ δὲ ὀνόματος προσέλαβε καὶ ἡ τοποθεσία τὴν ἐπίκλησιν Χαλ-
κοματάδες.